

NOTÍCIES BIBLIOGRÀFIQUES ¹

I. OBRES GENERALS I BIBLIOGRAFIES

Josep M. MADURELL I MARIMON, *La biblioteca del prevere Francesc Grau, beneficiat de la Seu de Barcelona (1684)*, dins «Misc. Coll i Alentorn», 309-329.

Notícia de l'existència de l'inventari «post mortem» de l'esmentada llibreria a Barcelona, AHPN, Jeroni Guiu, *Manual de testaments de 1684*, venuda al llibreter Joan Païssa per cent quaranta lliures. L'inventari distingeix entre volums en foli, en quart i en octau i setzè i és transcrit en les pàgines 323-329. Abans, Madurell havia ordenat els llibres primer per ordre alfabètic (311-317) i per temes. Assenyaem un *Tractat de vicis i mals costums de la present temporada* (328, núm. 172) i un conjunt d'obres d'autors catalans (318). — J. P. E. [2441

Francisco AGUILAR PIÑAL, *Bibliografía de autores españoles del siglo XVIII*. Tomo III. D-F, Madrid 1984, 688 pp.

Corresponden a la nostra temàtica les informacions sobre els autors següents: Domènec Dalmases i Camps, n. 13 (12); Pau Ignasi de Dalmases i Ros, nn. 14-19 (11); fra Feliu M. Dalmau, n. 20 (12); Tomàs Dalmau, n. 21 (12); fr. Damià d'Olot, n. 22 (12); fra Francesc Daniel, nn. 24-25 (12); Domènec Dardeni, n. 38 (14); Josep Desbrull, nn. 141-142 (27); Antoni Desbrull Font de Roqueta, nn. 143-145 (27-28); Antoni Despuig i Dameto, nn. 146-160 (28-29); Josep Díaz, n. 175 (31); Antonio Díaz de Encira, n. 220 (39); Pedro Díaz de Serralde, n. 263 (46); Vicente Díaz de Serralde, nn. 264-265 (46); Pedro Díaz de Valdés, nn. 283-296 (49-51); fra Diego de San Ignacio, n. 605 (85); Joaquim Antoni Díez, n. 633 (89); Antonio Díez de Armendáriz, nn. 637-638 (90); Cristòfor Domènec, nn. 691-692 (98); Vicenç Domènech, n. 693 (98); Jaume Domingo, nn. 703-705 (100); fra Pere Domingo, n. 706 (100); Francesc Xavier Dorca, nn. 803-815 (113-115); Ramon Llätzer de Dou i Bassols, nn. 818-833 (115-117); Josep Felip Dubus i Olzinellas, n. 852 (120); André Dumont, n. 855 (120); Antoni del Duque Vergés, n. 858 (121); Lluís Duran i Bastero, nn. 869-873 (122-123); Narcís Duran i Bastero, n. 874 (123); Francesc Dusay i de Mari, n. 887 (125); fra Miquel Francisco Echeverz, nn. 936-941 (133); Maria Igual, n. 969 (137); Miquel Igual, n. 970 (137-138); Francesc Xavier Elias, nn. 1039-1043 (146); Antoni Elies i Rubert, n. 1045 (147); fra Joaquim Elias Embuena, n. 1080 (152); Pasqual Esclapés Guilló, nn. 1307-1311 (180); Félix Escorcia, n. 1390 (188); Juan Bautista Escorihuelas, n. 1391 (188); Josep Escrivà i Cavanillas, n. 1404 (190); Josep Vicent Escrivà d'Íxar, n. 1405 (190-191); fra Joaquim Escuder, nn. 1406-1409 (191); fra Joan Bta. Escuder, n. 1410 (191); Carmel Espiau de Piquer, nn. 1439-1448 (196-197); fra Antoni Espina, n. 1448 (197); fra Francesch Espinach i Cardona, n. 1450 (197); Antoni Francesc Espinós, n. 1465 (200); fra Isidre Fèlix Espinosa, n. 1475 (201); Jacobo Marfa de Espinosa y Cantabrana, nn. 1501 bis-1504 (205-206); Félix Espinosa de los Monteros, n. 1510 (207); fra Josep Esplugues, n. 1529 (210); Joan Bta. Esplugues

1. A fi que aquesta part resulti més clara, l'hem dividida en quatre seccions. I. Obres generals i bibliografies; II. Estudis de referència local; III. Estudis d'autors i textos catalans; IV. Estudis sobre arxius, biblioteques i museus.

Palavicino i Bergadà, n. 1530 (210); fra Josep Àngel Espuig, n. 1531 (210); Pedro Estala, nn. 1558-1559 (214-215); fra Antoni Estaper, nn. 1574-1576 (216-217); fra Miquel Estela, n. 1601 (220); fra Jaume Esteva, nn. 1604-1606 (220-221); fra Vicent Esteva, n. 1606 (221); fra Francesc Xavier Esteve, n. 1608 (221); Joaquim Esteve, pn. 1609-1610 (221); Timoteu Esteve, n. 1611 (221); Joaquim Esteve de San Miguel, nn. 1616-1618 (222); Eugenio Estévez, n. 1620 (222-223); Eulàlia de la Creu, n. 1663 (230); fra Agustí Eura, nn. 1664-1665 (230); Antoni Eiximeno Pujades, nn. 1669-1697 bis (231-235); Francisco Fabián y Fuero, nn. 1722-1755 (239-242); Giuseppe Fabiani, nn. 1756-1761 (242-243); Cristòfor Fabregat, nn. 1767-1770 (244); fra Bartomeu Fàbregues, n. 1771 (245); Jaume Fàbregues i Bauzà, nn. 1772-1773 (245); Marià Fàbregues i Mesquida, n. 1774 (245); fra Gil Fabuel, n. 1775 (245); fra Bonaventura Fages, nn. 1799-1800 (250); Félix Falcó de Belaochaga, n. 1812 (252); fra Vicent Fanlo, nn. 1816-1818 (253); Josep Farriols, n. 1821 (254); José Lorenzo Feijoo de San Francisco, n. 2366 (300); fra Domènec Feliu, n. 2379 (302-303); Narcís Feliu de la Peña i Farrell, n. 2381 (303); Benito de San Pedro Feliu, nn. 2383-2395 (303-305); fra Feliu d'Adzeneta, n. 2396 (305); fra Feliu d'Albaida, n. 2407 (306); fra Feliu de Barcelona, n. 2409 (309); fra Feliu de Mallorca, n. 2421 (309); fra Cosme Josep Femenia, nn. 2426-2430 (310-311); Luis Fernández de Xàtiva, n. 2603 (337); Tomàs Manuel Ferrandis de Mesa, nn. 2614-2618 (339-340); fra Gabriel Ferrandis, nn. 3680-3691 (446-447); fra Agustí Ferrando, n. 3692 (447); Joan Antoni Ferrando, n. 3693 (447); Francesc Ferrer, nn. 3701-3710 (448-449); Francesc de la Concepció Ferrer, nn. 3711-3712 (449); fra Jaume Ferrer, nn. 3714-3717 (450); Joan Francesc Ferrer, n. 3720 (451); Matias Ferrer, n. 3721 (451); fra Miquel Ferrer, nn. 3724-3728 (451-452); Nicolau Ferrer, n. 3729 (452); fra Vicent Ferrer, nn. 3730-3735 (452-453); Vicenç Ferrer, nn. 3736-3748 (453-454); Ildefons Ferrer de Sant Josep, nn. 3764-3768 (456-457); Ignasi Ferrera i Pasqual, n. 3769 (457); Martí Ferreras, n. 3802 (461); Joan Ferriol, nn. 3803-3806 (461); Francesc Férriz, nn. 3809-3810 (462); Pere Ferrussola, nn. 3813-3825 (462-464); Tomàs Feu, nn. 3826-3827 (464); fra Daniel Finestres i de Monsalvo, n. 3866 (470-471); fra Jaume Finestres i de Monsalvo, nn. 3867-3870 (471); Josep Finestres i de Monsalvo, nn. 3871-3879 (472); Josep Antoni Fins, nn. 3880-3881 (472); Ignasi Fiol, n. 3882 (472); Domènec Firmat, n. 3885 (473); fra Ignasi Firmat i de Coll, n. 3886 (473); Pasqual Fita, nn. 3887-3897 (473-475); fra Raimon Fiter, nn. 3898-3900 (475); fra Josep Flames, nn. 3902-3903 (476); Josep Flor i Rosell, n. 3905 (476); José Florensa, n. 4046 (489); Juan de Flores, n. 4076 (494); fray Enrique Florez de Setién y Huidobro, n. 4165 (507); Francesc Xavier Fluvià, nn. 4196-4197 (511); fra Joan Figueres, n. 4198 (511); fra Francesc Folch, nn. 4199-4200 (511-512); Antoni Folch de Cardona, n. 4203 (512); Marià Folgueras, n. 4207 (513); fra Carles Folquer, n. 4208 (513); Joan Pau Font, nn. 4215-4217 (514); fra Pere Font, nn. 4218-4223 (514-515); Pelegrí Font, n. 4224 (515); Francesc Fontanet, n. 4225 (515); Llorenç Forcada, n. 4236 (517); fra Francesc Fornells, nn. 4240-4241 (517-517); fra Bartomeu Fornés, nn. 4364-4366 (532); fra Manuel Fortea, nn. 4454-4456 (542); Narcís Foxà, n. 4460 (543); Ramon Foxà, n. 4461 (543); fra Francisco de la Cruz, n. 4525 (551); fray Francisco de San Miguel, n. 4548 (556); fra Francesc de Taradell, nn. 4560-4563 (558-559); fray Francisco de Villaseca, n. 4588 (562); fra Francesc de Vinaròs, n. 4589 (562); Vicent Ignasi Franco, nn. 4603-4611 (566-568); José Franquí y Paulín, n. 4635 (569); Josep Frau, n. 4639 (570); Vicent Fuentes, n. 4698 (580); Francisco José Fuentes, nn. 4704-4705 (581); Bartomeu Antoni Fullana, nn. 4707-4708 (581-582); fra Josep Fullana, nn. 4709-4713 (582); Troyano Fullet de Buscayola, n. 4714 (583); Joaquim Fusell i Gil, n. 4733 (585). I en apèndix, addició al volum I: Pedro Joaquín Alcorisa, n. 4739 (587); Isidoro de Antillón, nn. 4747-4748 (589); fra Jaume Baixa,

n. 4757 (590); Carlos de Baramendi, n. 4767 (591); fra Joaquim de Berga, n. 4768 (591); fra Manuel Bordázar, n. 4780 (593). I en apèndix, addició al volum II: Vicent Calatayud, nn. 4811-4812 (597); Josep Casanovas Abet, n. 4836 (599); Antoni Josep Cavanilles, nn. 4844-4857 (600-601); Joan Bta. Coratxà, nn. 4867-4868 (603). — J.P.E. [2442

Julián MARTÍN ABAD, *Hacia una bibliografía general española del siglo XVIII*, dins «Cuadernos de Historia. Jerónimo Zurita», 49-50 (1984), 119-135.

La tesi de l'autor és la que una bibliografia global per a un lloc i un temps determinats s'ha de basar en una recerca de fons bibliogràfics pràcticament exhaustiva o almenys tan àmplia com sigui possible (127). La tesi és il·lustrada amb una anàlisi de l'obra de Francisco Aguilar Piñal, *Bibliografía de Autores Españoles del siglo XVIII*, en les llistes alfabètiques de les lletres A i B de la qual mancarien deu obres d'autors aragonesos publicades durant aquell segle i indicació d'existència d'exemplars d'altres en biblioteques aragoneses: així sabem que dues obres d'Isidoro de Antillón, publicades a València, es troben, respectivament a les biblioteques de Saragossa, Mariano de Cavia, i de Terol, Pública Provincial (131); que exemplars d'edicions barcelonines d'obres d'Antonio Arbiol, es troben en les biblioteques municipal i provincial de Saragossa (132-133); i que un exemplar de Gregorio Boil y Valero, publicat a València, és a la Biblioteca Pública Provincial de Terol (134). — J. P. E. [2443

Ramon ROSSELLÓ, Jaume BOVER, *Notes per a la Història del Llibre a Mallorca i Menorca*, dins «Estudis Balearics», n. 6, II (1982), 215-224.

Aplec de notícies documentades sobre llibres i biblioteques. La que la llibreria del cardenal Nicolau Rossell anà en les seves tres quartes parts al convent dominicà de Ciutat de Mallorca; la quarta part restant, al de Girona. La que Pere Lena havia compilat un llibre de profecies, que aplicava al Casal de Barcelona ja abans que morís Pere el Cerimoniós. La que Gabriel de Sant Joan hauria llegat més de cent florins i establert un censal a favor de la llibreria de Sant Domènec de Ciutat de Mallorca. La que Ramon Podador, mestre lullia de Boques del Roine, llegà el 1416 set llibres lullians a Joan Llauger, d'Ais de Provença, també mestre lullia. La de processos de fe per llibres de bruixeria el 1582 i el 1674, i per un llibre francès, sospitós d'heretgia, a Menorca, el 1771. La part més important de l'article és la dedicada al procés inquisitorial contra fra Joan Valero, prior de Valldemossa, per les seves *Differentiae inter utrumque forum*, amb indicació de les successives edicions i reproducció de tres portades (217 i 221). — J. P. E. [2444

Anuari de la Biblioteca de Catalunya i de les populars i especials de Barcelona 1977-1979, Barcelona 1982, 704 pp.

Interessen a la nostra temàtica les seccions següents: *Obres dels segles XV-XVIII ingressades durant el 1977* (53-92), descripció de sis incunables (55-57), de deu impresos arcaics del segle XVI (57-60) i de cent seixanta-set llibres o fulletons no arcaics del segle XVI i dels segles XVII i XVIII (60-92). Les pàgines 97-177 presenten descripció dels impresos dels mateixos segles ingressats durant l'any 1978: un incunable (97), set impresos arcaics del segle XVI (97-101) i tres-centes quaranta-set obres no arcaics del segle XVI i dels segles XVII i XVIII (101-177). — J. P. E. [2445

Bibliografía Històrica Tarraconense VII. Edició a cura de F[rancesc] Xavier RÍCOMÀ VENDRELL i Salvador J. ROVIRA i GÓMEZ, Tarragona 1984, 148 pp.

Aquest lliurament porta la col·lecció del resum 1128, al 1522. Molts són els que, per alguna raó, incideixen en el nostre tema. Assenyalarem les notícies relatives a Francesc Vicenç García (1129, 1134, 1259 i 1335), a Antoni Gimbernat (1142), a Antoni Martí i Franquès (1175, 1178, 1212 i 1213), i al metge Pere Virgili (1253); també les relatives a arxius de diverses poblacions tarragonines (1239, 1244, 1246, 1249 i 1252). Guarden particular relació amb la nostra temàtica l'estudi sobre els tarragonins professors al Col·legi de Nobles de Barcelona al segle XVIII (1226), sobre el *Romanço dels pastors canongins*, del segle XVIII (1340), sobre les *Ordinacions de Rasquera* de 1573 (1451), sobre la *Relació dels fets de la Vila de Valls* l'any 1694 (1466), sobre els *Capítols per a la població de La Sènia*, de 1466 (1502), sobre la *Carta de població d'Ulldecona* (1517) o sobre les anotacions marginals a un exemplar dels *Costums de Tortosa* editats el 1539 (1519-1520). [Les notícies, en canvi, entorn d'Antoni Agustín (1274-1277) no semblen aportar altres dades que les que ja coneixen els lectors d'ATCA, 1 (1982), 311-313 i 431-433, núms. 384-388.] — J. P. E. [2446

Romanische Bibliographie 1979-1980. Herausgegeben von Gustav INEICHEN. *Supplement zu Band 95-96 der Zeitschrift für romanische Philologie* herausgegeben von Kurt BALDINGER. I. Teilband: *Verzeichnisse, Register*, Tübinga 1984, XIV i 280 pàgines. II Teilband: *Sprachwissenschaft*, Tübinga 1984, XII i 308 pàgines. III. Teilband: *Literaturwissenschaft*, Tübinga 1984, XII i 474 pp.

Les pàgines 245-251 són dedicades a la llengua catalana, amb fitxes bibliogràfiques i algunes referències a recensions, que ocupen del núm. 5972 al 6057. Algunes de tals fitxes corresponen a textos antics. Les pàgines 322-328, nn. 13456-13564 són dedicades a la literatura catalana. Les informacions de les pàgines 322-327 cauen plenament en el nostre camp. — J. P. E. [2447-2448

Bibliography of Old Spanish Texts. Third Edition. Compiled by Charles B. FAULHABER, Àngel GÓMEZ MORENO, David MACKENZIE, John J. NITTI, Brian DUTTON (With the assistance of Jean LENTZ), Madison 1984, XXXIV i 342 pp.

L'objectiu de l'obra és el de proporcionar una llista de manuscrits (amb les corresponents indicacions de correlatius estudis) que contenen textos castellans antics. Alguns es troben en ciutats de Països Catalans (p. e., Barcelona, 1-3, nn. 4-37; València, 268-269, nn. 3263-3273; Peralada, Castell-Palau, ms. 219, nn. 2645-2650; Perpinyà, Biblioteca Municipal, ms. 219, núm. 2651). Alguns, ara forasters, contenen textos en català, com és ara Coimbra, Biblioteca Universitària, ms. 1011 (8, núm. 118: tres textos en català), Escorial, Biblioteca del Monestir, b.IV.31 (16, núm. 214); ç.III.18 (16, número 221); G.II.22 (26, núm. 351); X.I.7 (38, núm. 513); Madrid, Biblioteca Nacional, ms. 1814 (99, núm. 1319). D'altres, encara, conserven textos d'autor català en llengües forasteres, com és ara poesies de Pere Torrells en castellà al ms. ja esmentat de Coimbra, o textos de Vidal de Canyelles (Madrid, BN, ms. 458; Malibú (Califòrnia), Getty Museum, Ludwig XIV, 4; Saragossa, Biblioteca Universitària, ms. 154). — J. P. E. [2449

Albert MANENT, *Escriptors i editors del Nou-cents* (Biblioteca de cultura catalana, 56), Barcelona 1984, 272 pàgines.

Les pàgines 158-179 són dedicades a Josep M. de Casacuberta, fundador d'Editorial Barcino i, en particular, creador i director de «Els Nostres Clàssics». — J. P. E.

[2450]

Maria RIERA I LLORCA, M.ª Montserrat MARTÍ I BAS, *Bibliografia [de Ramon Aramon i Serra]*, dins «Misc. Aramon IV», 421-432.

Les autors adverteixen que «la present bibliografia conté una selecció dels escrits del Prof. Aramon i Serra» (421), essent-ne exclosos aquells que no representaven una aportació a l'estudi de la llengua o de la literatura catalana. — J. P. E.

[2451]

Mario COLPO, *Bibliografia di Miquel Batllori. 1928-1979. Complementi 1979-1982*, dins «Studia Batllori», 871-962.

Després de l'advertència inicial i de la llista de sigles emprades (871-877), ve la llista de publicacions (llibres o articles «apparsi su riviste prettamente critiche o di alta divulgazione», 871), del núm. 1 al 831 per al cos de l'article i del núm. 832 al 978 en els *Complementi* (933-940). Cada número conté la fitxa bibliogràfica, una presentació del contingut i la llista de les recensions. Al final (940-962), *Indice di persone, luoghi e materie che appaiono nella bibliografia di Miquel Batllori*. — J. P. E.

[2452]

Jaume BOVER, *Bibliografia medieval mallorquina: l'obra de Ramon Rosselló Vaquer*, dins «Studia Batllori», 559-565.

Presentació de l'estudiós, del seu camp de treball i metodologia «... mai ha ofert una informació ni una dada que no estigués degudament recolzada sobre una cita documental...» (559) i llista de cent-tres publicacions de 1970 a 1980. — J. P. E.

[2453]

Carme ILLA, *Miquel Coll i Alentorn, l'home*, dins «Misc. Coll i Alentorn», 9-80. Josep M. SALRACH, *Miquel Coll i Alentorn, historiador*, *ibid.*, 81-96. Joan TRIADÚ, *La tasca de divulgació històrica de Miquel Coll i Alentorn*, *ibid.*, 103-111.

Aquests tres articles són mútuament complementaris, car el primer és exposició detallada de la biografia, amb particular atenció als aspectes personals i familiars. El segon és un butlletí bibliogràfic que, ultra les referències a títol i lloc de la publicació, resumeix de faísó objectiva el contingut dels successius estudis, la majoria sobre cròniques i cròniques catalanes medievals, publicats per Miquel Coll i Alentorn. Remarquem els treballs entorn de l'autenticitat del *Llibre dels feyts d'armes de Catalunya*, atribuït durant segles a Bernat Boades (1370-1444), que Coll demostra escrit durant el segle XVII i atribueix a Joan Gaspar Roig i Jalpí (1624-1691) (85-86), l'edició de la *Crònica* de Bernat Desclot (86-88), les pàgines dedicades al *Carmen Campidoctoris* i als *Gesta Comitum Barchinonensium* (88-89) i les edicions del *Cronicó de Sant Cugat*, de la *Crònica de Sant Pere de les Puellas* i del *Cronicó de Slokloster* (91-92). Triadú sintetitza els valors personals de Miquel Coll i Alentorn en la donació fins al sacrifici personal i en la fidelitat (104). — J. P. E.

[2454-2456]

Montserrat MARTÍ I BAS, *Bibliografia de Miquel Coll i Alentorn*, dins «Misc. Coll i Alentorn», 391-407.

Llista dels escrits de Miquel Coll i Alentorn, cronològicament ordenada; comença el 1922 i arriba al 1984. Segueix la llista dels seus articles publicats dins «Gran Enciclopèdia Catalana», de 1969 a 1980 (404-407) i en d'altres diccionaris o enciclopèdies. — J. P. E. [2457]

Miquel BATLLORI, *Joan Pons i Marquès, trenta anys president d'una societat centenària*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana», XL (1984), 321-329.

Semblança del personatge, amb esment del fons lullianà de la biblioteca de la Societat Arqueològica Luliana entorn de 1940, on l'autor hauria elaborat el seu *Lulismo en Italia* (323-324). — J. P. E. [2458]

Jaume BOVER, *Llibres, opuscles i col·laboracions diverses de Llorenç Riber*, dins «Estudis Balearics», n. 12, IV (1984), 109-129.

Aplec de cent cinquanta fitxes bibliogràfiques (cent quaranta-sis i quatre números repetits), distribuïdes en obra original (1-95), pròlegs (122-123) i traduccions (123-129), moltes de les quals recauen en el nostre camp. — J. P. E. [2459]

Alexandre OLIVAR, *El pare Antoni Tobella, bibliotecari de Montserrat i historiador del Monaquisme Català*, dins «Misc. Fort i Cogul», 259-275.

La biografia de dom Antoni Tobella i la narració de la seva dedicació a la biblioteca del monestir de Montserrat equivalen pràcticament a una història de la biblioteca esmentada durant el segle xx, amb notícies sobre adquisició de manuscrits, que, de menys de cent passaren a més de mil, d'incunables i d'altres volums antics. De més a més, trobem la seva bibliografia a la pàgina 272 i el resultat del seu treball de compilació de documents relatius a la Congregació Claustral Tarraconense, a la pàgina 273. — J. P. E. [2460]

Josep PERARNAU I ESPELT, *Noves edicions d'antics teòlegs catalans*, dins «Revista Catalana de Teologia», VIII (1983), 485-490.

Resum de recents aportacions relatives a Pacià de Barcelona (485-486), a Consentius i als dos *Commonitoria* recentment descoberts (486-488) i a Feliu d'Urgell (488-490). — J. P. E. [2461]

Jean LONGÈRE, *La prédication médiévale*, París 1983, 304 pp.

Visió de conjunt del tema. En la part de presentació diacrònica trobem una pàgina dedicada a Ramon Llull (103) i dues a sant Vicent Ferrer (119-120). A la secció dedicada a la presentació de les *Artes praedicandi* torna una pàgina relativa a Llull [el qual no és o.f.m.] (200-201), [però, en canvi, no s'hi esmenta la d'Eiximenis]. En el curs de l'exposició, hom fa esment dels rituals catalans del segle xvi (204), de la indicació de sant Ramon de Penyafort sobre el caràcter públic de la predicació (176), i dels manuscrits de Montserrat 1164 i de València, Catedral 186. — J. P. E. [2462]

Miquel PONS, *Teatre del cicle de Nadal a Mallorca*, dins «Estudis Baleàrics», n. 10, III (1983), 79-114.

L'autor presenta així el seu repertori i bibliografia: «El treball que oferesc està dividit en dues parts. A la primera es classifiquen, per temes, les obres mallorquines o relacionades amb Mallorca, i alguna menorquina, localitzades a les biblioteques oficials i particulars, de la ciutat i dels pobles...». Aquesta part ocupa les pàgines 82-97 i les notícies hi són agrupades sota els epígrafs de l'anunciació, sant Josep, consuetes de Nadal, naixement, adoració dels pastors, pastorells, pastorelles, els reis, Herodes i la Sibilla i la degolla dels innocents. «La segona part està integrada per la bibliografia directament lligada a l'escena nadalenca o lligada, d'alguna manera, amb el tema de Nadal» (79). Ocupa les pàgines 98-114 i és col·locada per ordre alfabètic. — J. P. E. [2463]

Alfonso GALL, *Florilegio de un departamento universitario de Paleografía y Diplomática*, dins «Cuadernos de Historia. Jerónimo Zurita», 49-50 (1984), 195-198.

Presentació global de les publicacions realitzades durant els anys 1982-1984 en el marc del Departament de Paleografia i Diplomàtica de la Universitat de València, obra tant del director, Josep Trenchs i Òdena com dels seus col·laboradors. Moltes d'aquestes publicacions són inventaris d'arxius o presentació d'alguns de llurs fons radicats en el País Valencià. — J. P. E. [2464]

Ramon GARRABOU, Eva SERRA, *Els estudis d'història agrària a Catalunya*, dins «Història Agrària», 41-78.

Butlletí bibliogràfic que, ultra informar de les publicacions sobre el tema entre 1962 i 1978, assenyalava els punts encara no dilucidats. Entren en el camp d'ATCA les pàgines relatives a informació bibliogràfica sobre estudis entorn a l'estructura senyorial anterior al segle XIX i a la seva relació amb la propietat pagesa, tema que condueix a parlar de diverses formes d'endeutament en aquells moments (42-51). En pàgines següents trobem nova informació i valoració bibliogràfica sobre formes de lluita de classes al camp (60-61), diversificació i introducció de nous cultius (64-67), productivitat o rendibilitat, preus i mercat interior (71-78). Més enllà dels estudis actuals, els autors fan particular esment del *Tratado de cabrevación*, de Jaume Tos (50), remarquen la importància dels antics inventaris «post mortem» (66) i de la documentació sobre delmes directes o indirectes (71). — J. P. E. [2465]

Miquel BATLLORI, *Temes i problemes de la història religiosa de Catalunya*, dins «Història Moderna» II, 371-379.

Report dels estudis fets a partir de 1939 sobre història religiosa de la província eclesiàstica tarraconense entre 1479 i 1808, limitat, per les imposicions de l'espai a centrar la problemàtica i la temàtica essencials, una de les quals és la inquisició, amb indicació de fons existents fora del país, a Madrid, AHN (375), i al Trinity College de Dublín (372); altres són els sínodes diocesans i les visites pastorals (373), temes que retornen en l'exposició del període de Ferran II (374-375) i en la de l'època dels Àustries (375-377), on trobem indicacions sobre escoles i autors espirituals i d'altres ciències teològiques (377). En les pàgines dedicades al segle XVIII (377-379), l'autor exposa l'estat actual dels coneixements sobre el corrent regalista i parajansenista del darrer terç de segle (378) i recorda les dates de fundació de seminaris diocesans dels bisbats de Catalunya (379). — J. P. E. [2466]

Pere MOLAS I RIBALTA, *Política i institucions*, dins «Història Moderna» II, 11-18.

Butlletí bibliogràfic d'edicions de textos i d'estudis d'història política i institucional de Catalunya sobre l'època que comença amb Ferran II dit el Catòlic i arriba al final del segle XVIII. Edicions i estudis presentats en aquestes pàgines són els publicats després de 1940. Hi ha una tesi subjacent, la de la necessitat de completar la història social i econòmica amb la de les mentalitats i de les institucions. — J. P. E. [2467]

Josefina MATEU IBARS, *Notas sobre historiografía de los virreinos de Cataluña y otros de la Corona de Aragón (1954-1984)*, dins «Història Moderna» II, 65-77.

Després d'una informació inicial sobre els començaments dels estudis recents entorn de la temàtica dels virreis moderns de la corona catalano-aragonesa, l'autora recopila i presenta, distribuïts en tendències historiogràfiques (Estudis generals, Fonts documentals i història política, Història econòmica i social i La cultura i monografies biogràfiques), uns cent trenta estudis publicats entre 1954 i 1984. — J. P. E. [2468]

Dictionary of the Middle Ages. Joseph R. STRAYER, editor in Chief. Volume 2. *Augustinus Triumphus-Byzantine Literature*, Nova York 1983, XVI i 522 pp.

Assenyalem els següents articles: *Baó, Jaime* (sic), de John Williams (34-35); *Barcelona*, de Philip J. Banks (102-105); *Bassa, Ferrer*, de John Williams (128); *Bermejo, Bartolomé*, de James Snyder (189); *Borrassá, Luis* (sic), de James Snyder (332). Hi ha referències a Arnau de Vilanova en l'article *Beguins*, de Robert E. Lerner (162-163) i a les traduccions catalanes en l'article *Bible*, d'Aryeh Grabois (215). — J. P. E. [2469]

Dictionary of the Middle Ages. Joseph R. STRAYER, editor in Chief. Volume 3. *Cabala-Crimea*, Nova York 1983, XVI i 680 pp.

Trobem en aquest volum els articles següents: *Cancionero General*, de València 1511, escrit per Keith Whinnom (63); *Catalan Company*, de Susan M. Babbitt (156-157); *Catalan Language*, de J. Gulsoy (157-164); *Catalan Literature*, de Curt Wittlin (164-172); *Catalan Narrative in Verse*, d'Arsenio Pacheco-Ransanz (173-174); *Catalonia (800-1137)*, de Thomas N. Bisson (174-179); *Claudius of Turin*, de Mark A. Zier (436); *Consulate of the Sea*, de William W. Bassett (569-570); *Crescas, Hasdai*, d'Alfred L. Ivry (677). Contenen referències a autors nostres els articles *Càbala*, de Moshe Idel (1-3); *Cathars*, de Fredric L. Cheyette (181-191); *Consuls, Consulate*, d'Archibald R. Lewis (570-571), i *Cortes*, de Joseph F. O'Callaghan (610-612). — J. P. E. [2470]

Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques sous la direction de R[oger] AUBERT. Tome XX, Fascicules 114-119. París 1982-1984, 1520 col.

Cauen en la nostra temàtica els articles següents: *Gavaldà (Francisco)*, de P. A. Larios (129-130); *Gaver (Nadal)*, de R. Sanlés Martínez (137-138); *Gazulla Galve (Faustino)*, de R. Aubert (193); *Gener (Jaume)*, de R. Aubert (356); *Gener (Pedro)*, d'E. Zaragoza (357); *Genover (Fèlix)*, d'A. Masoliver (499); *Geoffroy de Boyl* ou de *Bohyl* ou *Buyl*, de R. Aubert (535-536); *Geoffroy de Foxà*, de M. Acebal Luján (544-545); *Gérone*, de R. Aubert, A. Linage Conde, J. M. Cuenca Toribio (1010-1021); *Gérone (Conciles de)*, de F. M. Tulla i R. Aubert (1021-1036); *Gerri (S. Vicente)*, d'A. Linage Conde (1051-1056); *Gerundensis* (1072); *Gil (Jaime)*, de Th. Kaeppli

(1302-1303); *Gil (Pedro)*, de R. Aubert (1305); *Gilbert Jofre (Juan)*, de R. Sanlés Martínez (1309-1310); *Gilles Sánchez Muñoz* (1376); *Ginebreda (Antonio)*, de Th. Kaeppli (1420-1421); *Giralt (Jaime)*, de R. Aubert (1473-1474). — J. P. E. [2471]

Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques sous la direction de R[oger] AUBERT. Tome XX. Fascicules 122-123. Paris 1984, col. 513-1024.

Cauen en el nostre camp els articles següents: *Gombald, Gombaldus de Ulugia* (Gombau d'Oluja), de Th. Kaeppli (521-522); *Gómez, Vicente*, de R. Aubert (545); *Gómez Miedes, Bernardino*, de R. Aubert (554-555); *Goñalons, Guillermo*, de D. Gutiérrez (568-569); *Gorchs, San Sebastián dels*, d'A. Linage Conde (729-731); *Gornales (Gornals), Miguel*, de J. Pirotte (777); *Gottolanus* (925), i *Gracián y Morales, Balthazar* (1018). — J. P. E. [2472]

Dizionario Biografico degli Italiani, 28, *Conforto-Cordero*, Roma 1983, XX i 804 pp.

Es relacionat amb el nostre tema l'article *Contrario, Antonio*, autor d'una *Exhortatio* a la guerra contra els turcs adreçada a Alfons dit el Magnànim, signat per R[osario] Contarino (537-539). — J. P. E. [2473]

Dizionario Biografico degli Italiani, 29, *Cordier-Corvo*, Roma 1983, XX i 836 pp.

Ens afecten els articles *Corella, Miquel(et)*, de F[ranca] Petrucci (42-46); i *Corradino, Francesco*, mestre de capella del virrei de València, on publicà algunes obres musicals entre 1728 i 1731, de P[iero] Caraba (351-353). — J. P. E. [2474]

Dizionario Biografico degli Italiani, 30, *Cosattini-Crispolto*, Roma 1984, XX i 824 pp.

Cauen en el nostre camp d'estudi els articles *Costanza d'Aragona* (filla d'Alfons II de Catalunya-Aragó), de N[orbert] Kamp (356-359); *Costanza d'Aragona* (filla de Frederic II (o III) d'Aragó, rei de Trinàcia/Sicília), de S[alvatore] Fodale (359-360), i *Costanza di Svevia, regina d'Aragona e di Sicilia*, d'I[ngeborg] Walter (363-368). — J. P. E. [2475]

Theologische Realenzyklopädie. Band VII. *Böhmische Brüder-Chinesische Religionen*, Berlín-Nova York 1981, IV i 802 pp.

Cau en el nostre tema l'article *Hasdaj Crescas*, de Hermann Greive (703-705). — J. P. E. [2476]

Theologische Realenzyklopädie. Band XI. *Familie-Futurologie*, Berlín-Nova York 1983, IX i 800 pp.

Assenyalem els articles *Ferrer, Vincenz* (1350-1419), de John A. Trentman (91-93), i *Florus von Lyon*, d'Egon Boshof (221-224). — J. P. E. [2477]

Jordi RUBIÓ I BALAGUER, *Història de la Literatura catalana*. Volum I. Pròleg de Martí de RIQUER (Obres de Jordi Rubió i Balaguer I) (Biblioteca Abat Oliva 35), Barcelona 1984, 492 pp.

Després de la *Nota editorial* (5-6) i del pròleg (7-18), segueix la traducció catalana, signada per T. Clota, del treball intítulat *Literatura catalana*, publicat el 1948 dins la *Historia general de las Literaturas Hispánicas*, dirigida per Guillem Díaz-Plaja. — J. P. E. [2478]

Josep TORRAS I BAGES, *Obres completes*. Volum I (Biblioteca Abat Oliva 36), Barcelona 1984, 718 pp.

Aquest volum conté una reedició de *La tradició catalana* (225-716), la primera edició de la qual és de 1892. El seu segon llibre, *Valor racional del regionalisme català*, conté vuit capítols dedicats a figures literàries o a escoles de Catalunya (348-714). — J. P. E. [2479]

Miquel BATLLORI, *Orientacions i recerques. Segles XII-XX* (Textos i Estudis de Cultura Catalana 7), Barcelona 1983, 264 pp.

La primera part (*Orientacions*) conté *La cultura catalano-aragonesa durant la dinastia de Barcelona* (1162-1410). *Nous corrents de recerca de 1940 a 1960*, text de 1962 (11-79); *Entorn de certs corrents actuals sobre l'Humanisme i el Renaixement a Catalunya*, de 1983 (80-85), pàgines en les quals l'autor es manifesta contrari a aquella tesi, segons la qual «el Renaixement català, implícitament confús amb l'Humanisme, no hauria estat sinó una cabòria de l'exultant Renaixença postromàntica» (80) i recorda les ocasions en les quals l'autor ha anat exposant per Europa la realitat contrària; i *Joan Lluís Vives en l'Europa d'avui* (86-98), pàgines resumides en altre lloc d'aquest volum. En la secció *Recerques* trobem *Un problema hagiogràfic entorn de Ramon Llull: el martiri*, de 1979-1980 (141-156 [cf. ATCA, 2 (1983), 498, núm. 788]); *Un opuscle d'Arnau de Vilanova en llengua grega*, de 1953 i 1964 (157-165); *El comte Dionís d'Hongria, senyor de Canals, al seguici de la reina Violant: la descendència de Dionís als regnes de València i Aragó*, de 1979 (166-182); *El cronista Bernat Desclot i la família Escrivà*, de 1974 (183-208); i *Lullisme i antilullisme entre els segles XVII i XVIII*, de 1967 (209-219). — J. P. E. [2480]

Miquel BATLLORI, *Vuit segles de cultura catalana a Europa. Assaigs dispersos*. Pròleg de Jordi RUBIÓ I BALAGUER. Epíleg de Gregorio MARAÑÓN (Llibres a l'abast 179), Barcelona 1983, 224 pp.

«Fidel reproducció de la segona (edició, publicada a Barcelona el 1959), llevat de la precisió de qualque dada històrica... i de la simplificació de la bibliografia final» (207-208). — J. P. E. [2481]

Pierre COURCELLE, *Lecteurs païens et lecteurs chrétiens de l'Énéide. I. Les témoignages littéraires* (Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres. Nouvelle Série IV), Paris 1984, 760 pp.

Pierre COURCELLE, Jeanne COURCELLE, *Lecteurs païens et lecteurs chrétiens de l'Énéide. II. Les manuscrits illustrés de l'Énéide du Xe au XVe siècle* (Mémoires de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres. Nouvelle Série IV), Paris 1984, 268 pp. i 501 il·lustracions, vuit de les quals en color.

Els testimonis literaris o citacions de l'*Eneida* són estudiades seguint l'ordre dels llibres de la mateixa. Tant Pacià de Barcelona com Florus de Lió citen el llibre IV (298, per al primer; 314 i 325, per al segon); només Pacià cita el llibre cinquè (394)

i el sisè (450), Dhouda el setè (548); i només Florus l'onzè (659) i el dotzè (694). El volum segon dedica les pàgines 218-230 al manuscrit de València, Biblioteca Universitària 748 i a l'estudi detallat de les seves il·lustracions, reproduïdes en les làmines 389-420. — J. P. E. [2482-2483]

Francisco RICO, *Sylvae (XXI-XXV)*, dins «Misc. Aramon», IV, 233-237.

La XXI es pregunta si l'*Apologia* de Bernat Metge no serà posterior a *Lo somni*. La XXII comenta que la imatge emprada per Ausiàs Marc, *Lo viscabí qui's troba'n Alemanya...* és paral·lela a l'observació de Pedro Martín sobre el gallec que es trobés a Àustria, en un sermó, conservat a Madrid, BN, ms. 9433, f. 35. La relació entre els dos textos podria explicar-se per la predicació [el lector pot veure en l'apartat de recensions d'aquest volum la dedicada a l'estudi de Pedro M. Cátedra, segons el qual tal sermó és de sant Vicent Ferrer. La possibilitat de notícies sobre sermons de mestre Vicent a l'abast de la mà d'Ausiàs és evident, encara que certament no pogué sentir-lo durant les corts de València de 1415 perquè mestre Vicent no hi era]. Segons la XXIII, la font de les frases inicials de *Curial e Güelha* seria Petrarca, *Familiales*, IV, XII, 30. La XXIV afirma que l'anècdota central de Joan Roís de Corella, *Tragèdia de Caldesa*, podria inspirar-se en l'*Arbor Vitae crucifixi Iesu*, d'Ubertino de Casale. I segons la XXV, en el nucli de *El villano en su rincón*, de Félix Lope de Vega, hi hauria una anècdota reportada en la *Doctrina compendiosa*, atribuïda a Francesc Eiximenis. — J. P. E. [2484]

Manuel JORBA, *Sobre els dos Romancerillos de Manuel Milà i Fontanals*, dins «Misc. Aramon», IV, 93-121.

Les *Observaciones sobre la poesia popular...*, de 1853, és obra formada per dues parts, la segona de les quals (el *Romancerillo catalán...*) conté dos capítols dedicats, respectivament, a la poesia popular catalana-escrita i a la poesia popular catalana tradicional. La presentació del primer (104-105) recorda els textos comparatius, molts dels quals, escrits en llatí, en occità o en català, pertanyen a autors nostres dels segles XI al XVIII. La del segon (105-106) resumeix l'intent fet per Milà de reconèixer les composicions o almenys els temes corresponents als segles XIV-XV (referències històriques a fets contemporanis), als segles XVI-XVII (generalització de l'«octosíl·labo», hagiografies, fets de bandolers) i al segle XVIII (ultra els anteriors, temes de costums i els relatius a fets bèl·lics). L'edició del *Romancerillo catalán*, de 1882, «aclareix, complementa, arrodoneix i augmenta les idees de la juvenesa» (115), i aplega un recull documental sobre joglars des del temps de Ramon Berenguer IV; també hi ha punts de referència indirectes per a poesies dels segles XIV-XVI (116). — J. P. E. [2485]

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *Tribunals peculiars eclesiàstico-civils de Catalunya: les Contencions i el Breu*, dins «Història Moderna» II, 381-392.

La introducció deplora que les visions «espanyoles» de les relacions entre Església i Estat en l'edat moderna no tinguin en compte «les peculiaritats institucionals de l'Església catalana» (381), ací enumerades. El Tribunal de Contencions tenia l'objectiu de solucionar els dubtes sobre quina era la jurisdicció que havia d'entendre d'un afer, la civil o l'eclesiàstica, era basat en el concordat de 1372, signat per la reina Elionor [de Sicília], reina de Catalunya-Aragó, i el cardenal legat, Bertran de Cosnac, dit de Comenge, i és ací descrit a base de les notícies i doctrina dels juristes catalans de l'època del barroc, completades amb algun fons inèdit d'ACA, *Consell d'Aragó*, lligall

1005 (382-385). En canvi, les pàgines dedicades al Tribunal del Breu (385-392), es basen molt més en la documentació inèdita de l'Arxiu Diocesà de Girona U-305. L'autor indica també les signatures de volums que contenen notícies sobre el tribunal, a Madrid, Reial Acadèmia de la Història, Colecció Salazar 9/1181 i Arxiu del Ministeri d'Afers Estrangers, *Embajada de España en Roma*; i a Roma, Arxiu Vaticà *Fondo Albani* 106 i Biblioteca de la Embajada de España en Roma (ara a la Biblioteca de Montserrat de Roma). Per la confiança de Carles V, el tribunal, destinat al judici de crims atroços comesos per persones de fur eclesiàstic, fou vinculat a la persona de Joan de Margarit, bisbe de Girona i després a la dels seus successors, tot i que els judicis eren enantats a Barcelona (391); el concepte i extensió del «crim atroç» no fou mai massa clar i el poder tendí a encabir-hi els fets de bandidatge. Els primers reis de la casa de Borbó intentaren d'introduir-lo en els altres dominis hispànics. — J. P. E. [2486]

Jaume SOBREQÜÉS I CALLICÓ, *El pactisme a Catalunya. Una praxi política en la història del país* (L'Escorpí 49), Barcelona 1982, 124 pp.

«Pactisme» té tres accepcions: un tret que definiria el tarannà de molts catalans, una pràctica política interna i manera de regular les relacions de Catalunya amb l'Estat Espanyol (8-9). Aquest opuscle s'ocupa del segon sentit i en ressegueix l'evolució des de les seves primeres espurnes en cartes de població del segle x (de l'any 974, a Montmell), fins als anys inicials del segle XVIII, durant el regnat de l'arxiduc Carles III d'Àustria, amb particular atenció als moments d'implantació (la gran crisi de 1285, en el moment de la croada contra Catalunya, en el qual el rei Pere el Gran hagué de fer les màximes concessions a fi d'obtenir el màxim de col·laboració en la defensa de la terra i l'inicial de la dinastia Trastàmara) i llur formulació en actes de cort, als moments conflictius, com foren els immediatament posteriors a les guerres contra Joan II i contra Felip IV de Castella, i als moments finals de la primera etapa de Felip V i de l'arxiduc Carles d'Àustria, amb abundants citacions del *Manual de novells ardits*. Un apartat especial és dedicat a assenyalar els principals ideòlegs del pactisme, pertanyents als darrers segles medievals (37-43), amb particular referència a Francesc Eiximenis, Jaume de Montjuïc, Jaume Callís, Guillem de Vallseca, Tomàs de Mieres i el valencià Pere Belluga, davant els quals hi ha teòrics de l'enfortiment del poder de la monarquia com Antoni Amat, Joan de Socarrats i Joan de Margarit. Les darreres pàgines contenen la transcripció d'un informe de la Generalitat de Catalunya, de 1622, «un dels més importants textos jurídics i polítics sobre la pràctica del pactisme a la Catalunya moderna» (89-108), de Barcelona, BC, Fulletons Bonsoms, i els pactes entre les autoritats catalanes i Lluís XIII de França, de 1641, transcrit del *Manual de Novells Ardits* (109-120). — J. P. E. [2487]

Josep ROMEU I FIGUERAS, *El teatre assumpcionista de tècnica medieval als Països Catalans*, dins «Misc. Aramon IV», 239-278.

Després de recordar allò que hom sap dels orígens de la creença en l'assumpció de Maria i de la seva antiguitat a Catalunya (239-241), l'autor remarca la importància del tropus llatí de l'Estany, ara a Vic, Biblioteca Capitular, còdex 118, i resumeix les notícies sobre la processó matinal pel claustre i sobre la de la vesprada per la població en les seus episcopals dels Països Catalans (241-243), plenes d'elements teatrals inspirats en la *Legenda aurea* de Giacomo de Varazze, aviat traduïda i molt difosa en català, també en extrets o en versions reelaborades, àdhuc de devoció supersticiosa

(245-246). L'antiguitat, l'amplitud i la continuïtat de la creença a Catalunya són confirmades pels grans autors (Llull, Eiximenis, Ferrer) (246-247). En terres catalanes, tenim notícia de representacions assumpcionistes a Igualada, sembla, i a Perpinyà en la dècada de 1470, ultra la de Lleida; i tres textos, els de Tarragona, de València i d'Elx, cada un amb forta personalitat (247-248). El text de Tarragona, trobat a la Selva del Camp, ara a Tarragona, Arxiu Històric Arxidiocesà, ms. 60, amb dialectalismes que encaixen amb la mateixa procedència, ric en indicacions escenogràfiques, té per font la *Legenda...*, de la qual s'aparta pel fet de llevar-ne dos elements (la visita de Maria a escenaris d'accions de Jesús i la llegenda de sant Tomàs apòstol) i d'afegir-ne altres dos (conxorxa de jueus al començament de la representació i escena en la qual Maria manifesta por que la seva ànima es trobi amb diables) (248-255). El text de l'AMV, ara perdut, conté, sobretot, el paper de Maria i rúbriques per a l'acció representadora i no sembla anterior a 1425. És dividit en dues jornades, la primera de les quals, la mort de Maria, depèn en gran part d'Eiximenis, *Vita Christi*, i insisteix en les dues donzelles que acompanyaren Maria en aquelles hores (256-261); la segona jornada «utilitza bona part dels personatges que intervingueren en la primera... i que... procedeixen d'Eiximenis, i escenifica alguns episodis comuns, tot dramatitzant... la resurrecció i l'assumpció de la Verge, que el franciscà no historia» (261). Element dramàtic destacat és la processó, «d'un acusat preciosisme i d'un sumptuós detallisme dins el candor del conjunt» (262). El *Misteri d'Elx* es continua celebrant des de la segona meitat del segle xv, és representat en dues parts i s'ha conservat en tres consuetes de 1625, 1639 i 1709. El seu major atractiu rau en «l'espectacularitat del conjunt, impressionant i sensual» (264) i en concret en la tramoia aèria o «mangrana» i en la música, monòdica i polifònica. La primera jornada té 139 versos, 108 dels quals en noves rimades, característiques del drama medieval a Catalunya, potser de ja entrada la segona meitat del segle xv (267); els altres versos (tres heptasíl·labs, dos virelais i una quarteta) serien d'un segle més tard (264-265). La segona jornada presenta abundant diversitat de formes líriques, la majoria «mesurables d'acord amb el sistema prosòdic de la poesia catalana clàssica» (265), detall que demostraria «l'existència d'un text primitiu molt més antic que el conservat», resultat, aquest, de «manipulació successiva i constant» (266), tot i que l'actual hagi tornat a la versió de 1625. La manipulació hauria sotmès clarament el text a les exigències de la tramoia (267). El *Misteri* té personalitat pròpia, però també manlleus del de València. La darrera part de l'estudi és dedicada a *La processó i la representació de Lleida*. Comença amb un aplec de notícies sobre la celebració litúrgica tant de l'ofici com de la missa de l'Assumpció a base dels breviaris conservats a Lleida, Arxiu Capitular, Roda 12 i 13, dels segles XIII i XIV, i dels missals, un manuscrit del mateix arxiu Arm. O, caixa D, i l'imprès a Saragossa per Jaume Cocci el 1524. Ja el brevari signat Roda 13 dona notícia d'una processó el dia de l'Assumpta, processó que el 1497 evolucionà de forma que s'assemblés a la de València (271), processó que consta celebrada el 1489 (273), després que en anys anteriors hom havia obtingut perdonances de jubileu el dia de l'Assumpció dels anys en què aquesta festa s'escaigués en dissabte (o en diumenge, si l'any era bixest) (273-274). Els registres de l'*Obra de la Seu* i del *Canonge dels ornaments* de l'Arxiu capitular de Lleida permeten de conèixer molts detalls de la representació de 1498 (275), representació confirmada per notícies d'anys posteriors (276). Els personatges evangèlics eren encarnats per actors, l'arcàngel Gabriel, en canvi, començà essent estàtua i el 1517 tornà infant; sant Miquel sembla que se li havia avançat, car el 1512 l'afigurava «mossèn Baget». El 1508 és documentada una tramoia aèria de descens per a fer baixar un àngel, baixada que era perpendicular a «la pedra del mig del portal de la reixa del altar major» (276). Sembla, doncs, que la repre-

sentació es limitava a la primera de les jornades de les dues que trobem en els misteris valencians. No sabem res, en canvi, del text que hi era recitat o cantat. — J. P. E. [2488

Ildefonso ADEVA MARTÍN, *Los «Artes de bien morir» en España antes del Maestro Venegas*, dins «De la Iglesia y de Navarra. Estudios en honor del Prof. Goñi Gaztambide». Obra dirigida por José Ignacio SARANYANA, Pamplona 1984, 165-175.

Al cap de poc d'inventada la impremta començaven les edicions de dues *Arts de ben morir*, una que l'autor anomena xilogràfica amb incipit «Quamvis secundum philosophum...» i una de tipogràfica, l'incipit de la qual és «Cum de praesentis vitae...». És traducció de la primera l'*Art de ben morir* catalana editada per Pau Hurus a Saragossa el 1493 (167). L'altra es troba manuscrita a Vic, Arxiu Capitular cod. 127 (167) i en català en cinc exemplars, agrupats en dues famílies: pertanyen a la primera les còpies de Barcelona, Biblioteca de la Universitat, mss. 2 i 148; i a l'altra les de Barcelona, ACA, Sant Cugat 159; Biblioteca de la Universitat 80; i Girona, Arxiu de la Catedral, ms. 56; el *Arte de saber bien morir* de Madrid, Biblioteca del Palau Reial, ms. II/795 és traducció castellana amb moltes expressions catalanes, realitzada a base d'un text de la família del d'ACA, Sant Cugat 159 (168-169). Són atípics l'*Art de ben morir* de València, Corpus Christi, completat amb d'altres textos com la *Contemplació de les set paraules* o les *Confessions o justificacions del savi pecador...* (170-171), l'*Ars bene moriendi* de l'*Ordinarium de ministracione sacramentorum secundum consuetudinem metropolitanae Sedis Valentinae*, València, Joan Jofre 1514 (171-172), destinat a pastors de l'Església, el *Confort de la peregrinació humana...*, Barcelona, Carles Amorós 1533 (172) i l'*Apercibimiento de la muerte*, València 1535, traducció del *Liber de praeparatione ad mortem* d'Erasme (173). — J. P. E. [2489

Jean-Pierre CUVILLIER, *L'irrigation dans la Catalogne médiévale et moderne*, dins «Mélanges de la Casa de Velázquez», XX (1984), 145-187.

Estudi realitzat a partir de diversos fons documentals (ACA, AHCB; Girona, Arxiu Diocesà i Arxiu Històric Provincial; Vic, Arxiu Diocesà; Tarragona, Arxiu Històric Provincial, *Notaries de Tortosa*; Taradell, Arxiu Parroquial). A la pàgina 186 l'autor reproduïx fotogràficament l'esquema de canalitzacions del Clot de Barcelona a mitjan segle xv, conservat a Barcelona, AHCB, *Gràfics* 12. — J. P. E. [2490

Josep CLOSA FARRÉS, *De los Disticha Catónis al Catón Cristiano en Cataluña*, dins «Història Moderna» II, 401-408.

L'article té una primera part, en la qual Closa aplega dades sobre els diversos autors italians de distícs llatins per a l'educació moralitzant, entre els quals destaca Michele Verino, considerat, en temps del barroc, d'ascendència catalana (403-404), literatura que hauria influït en Pere Serafi, en punts com la figura del príncep, o en temes com el de la fruïció, el vi i la dona (405-406), en Joan Boscà i en escriptors castellans afincats a Catalunya, com Alonso Fernández de Avellaneda (405-407). Paral·lelament a l'acceptació d'aquests llibres renaixentistes anaven desapareixent els *Disticha Catónis* de les biblioteques catalanes (407, nota 51). — J. P. E. [2491

Jordi VENTURA, *Les equivalències monetàries oficials a Catalunya a principis de l'Edat Moderna*, dins «Història Moderna» I, 435-441.

Exposició de les equivalències de valor entre les diferents monedes en curs a Catalunya durant la primera meitat del segle XVI (sous barcelonesos, sous de Mallorca, sous de Càller, sous valencians, sous jaquesos, ducats, florins i marevedís), conegudes a base de documentació inquisitorial, sobretot la conservada a Madrid, Archivo Histórico Nacional, *Inquisición*, llibres 242 i 244; i a Barcelona, ACA, *Reial Patrimoni, Mestre racional*, reg. 802 i lligall 2810. — J. P. E. [2492]

Ricardo GARCÍA CÁRCCEL, *Cultura y mentalidades en la Cataluña del Antiguo Régimen*, dins «Història Moderna» II, 523-529.

Després de recordar que el gran problema que ha preocupat gairebé de forma exclusiva la historiografia dels segles XVI-XVIII a Catalunya ha estat el de la llengua en recessió en el camp cultural i les seves causes (523-525), l'autor s'ocupa successivament, bo i exposant parers de diversos autors, del moment en el qual neix el fet nacional català, de la contextura social de la realitat nacional catalana, de la dicotomia entre cultura popular i cultura sàvia, dels mitjans de difusió de la cultura oficial per mitjà de la impremta, del llibre i del fulletó, de l'ensenyament, de les acadèmies i de les universitats i de la manca d'estudis sobre els diversos aspectes del segle XVII. [La tesitura de l'autor és la de plànyer-se de les mancances en l'estudi dels diversos temes, plany que seria més justificat si l'autor recordés els que realment han estat fets, com és ara els de Maria Josepa Arnall sobre la biblioteca barcelonina del convent de Sant Josep, o el de Jaume de Puig i Oliver i d'ella mateixa sobre la de Vilabertran, publicat en aquestes pàgines d'ATCA, 1 (1982), 217-259, el de Rosalia Guillemas sobre la biblioteca de Joan Bonllavi —per cert, com és possible parlar de cultura de l'Antic Règim a Catalunya, sense dir ni una paraula de lullisme, d'altra banda estudiat—; tampoc no hem sabut veure citat l'estudi de Joan Serra i Vilaró sobre la Universitat de Solsona]. — J. P. E. [2493]

Jordi VIDAL PLA, *Els dominis jurisdiccionals a la Catalunya moderna: estudi de fonts i assaig cartogràfic*, dins «Història Moderna» II, 339-347.

Tot i que el feudalisme de l'Edat Moderna no sigui idèntic al medieval (ha perdut poder militar i polític), el de Catalunya és digne d'estudi pel paper que els feudals juguen en el xoc entre les institucions polítiques del país i la monarquia espanyola (340). L'autor divideix en quatre apartats les fonts per al coneixement i estudi de les jurisdiccions senyorials a la Catalunya dels segles XVII i XVIII: fiscals (fogatges, coronatges, maridatges) i, ja en el segle XVIII, els cadastres (341-342). La documentació administrativo-política dels segles XVI i XVII: la secció d'ACA, *Cancelleria* no ha donat els resultats esperats (342); la de *Batllia general*, en particular Classe 1 B, núm. 20, proporciona informació valuosa; la de *Generalitat G 22* ofereix notícies esparses. La documentació político-administrativa del segle XVIII, on resta constància dels grans canvis introduïts per la Nova Planta, es troba a ACA, *Reial Audiència*, seccions de *Billets*, de *Nomenament* i de *Consultes*, i, amb menys abundància a *Intendència*, successora de *Batllia general* (342-343). I fonts diverses, o «un conjunt de publicacions i manuscrits dispersos sense cap lligam, que van des de l'escrit de dret polític fins als llibres de viatges, passant per llibres d'exculpació política», com és ara el de Lluís de Peguera, *Forma e stil de celebrar corts*, el de Ramon Dalmau de Rocabertí, *Presajos del mando francés* (Saragossa 1646), el d'Alexandre de Ros, *Cataluña desen-*

gañada (Nàpols 1646) o el fulletó *Catálogo de villas y lugares de la diócesis de Barcelona*, no datat, ara a Barcelona, BC, Fulletons Bonsoms 5086 (343). Les informacions es concreten en la mostra del mapa jurisdiccional del Penedès (347). [Hom no pot estar-se de preguntar com és possible de ni tan sols esmentar les possibles fonts d'informació que justament en aquest tema poden proporcionar els arxius de bisbats i catedrals, el de Madrid, AHN per als monestirs suprimits —fons tots ells accessibles— i els de les cases nobles]. — J. P. E. [2494]

Josep BRINGUE I PORTELLA, *Breus reflexions sobre els béns comunals a la Catalunya moderna*, dins «Història Moderna» I, 165-175.

Visió de conjunt dels problemes històrics relatius a allò que foren els béns comunals a Catalunya abans de la desamortització de 1835, dins la qual hi ha diverses referències a les *Constitucions i altres drets de Catalunya...* de 1585 (171) i de 1704 (168 i 169) en relació a la propietat i ús de tals béns. També entren en el nostre camp les notícies relatives a la documentació prèvia als permisos de tancament de terres abans i després del *Decret de Nova Planta* (170-171). L'exposició és completada amb tres quadres (173-175). — J. P. E. [2495]

Maximiliano BARRIO GOZALO, *Notas para el estudio sociológico de un grupo privilegiado del Antiguo Régimen. Los obispos del Principado de Catalunya, 1600-1835*, dins «Història Moderna» II, 507-513.

Les dades recollides en els processos consistorials conservats a la Ciutat del Vaticà Arxiu Secret Vaticà, *Fondo concistoriale* permeten d'exposar una sèrie de dades sobre els bisbes del Principat (Elna, per tant, exclosa) durant els anys indicats en el títol, relatius a demografia (entre els cinquanta i els cinquanta-cinc anys de mitjana edat en el moment de la preconització), a duració dels pontificats en el Principat (gairebé dotze anys de promig), renúncies, extracció geogràfica (abans del Decret de Nova Planta, la majoria procedeixen de la corona catalano-aragonesa, després de la de Castella), extracció social (més de la meitat procedeix de famílies poc o molt nobles), estudis (la pràctica totalitat tenen algun grau universitari, car de 164, només sis n'estan totalment mancats), càrrecs previs (la meitat havien estat canonges, una tercera part eren religiosos i del disset i mig per cent restant, més del dotze per cent procedien de la inquisició) i mobilitat episcopal. — J. P. E. [2496]

Manuel PEÑA DÍAZ, *Aproximación a la climatología en la Catalunya del siglo XVII (según fuentes de la época)*, dins «Història Moderna» I, 255-265.

Després d'algunes notícies sobre els estudis actuals entorn de l'evolució del clima a Europa durant les edats mitjana i moderna, l'autor, a base del *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, del *Dietari* de Jeroni Pujades, del *Diari*, de Joan de la Guàrdia, de Corcó, i de la *Crònica* de Miquel Parets (257-258), estableix quatre etapes, coincidents amb cada un dels quarts de la centúria, en el règim pluviomètric del segle XVII a Catalunya (260). Els dos gràfics de les pàgines 264-265 ofereixen una visió global dels cent anys. — J. P. E. [2497]

Juan Carlos MAIXÉ ALTÉS, *La colonia genovesa en Cataluña en los siglos XVII y XVIII: los Bensi*, dins «Història Moderna» I, 523-532.

Els manuals notarial de l'AHPB permeten la reconstrucció de les activitats de les diverses famílies de genovesos. L'autor centra la seva atenció, després d'unes pàgines inicials de sentit general (524-525), en l'entroncament de les famílies Gorgollón i Bensi i en les successives generacions i herències. Hom pot detectar una primera etapa de tancament de la colònia en ella mateixa, i una segona d'obertura a enllaços amb famílies catalanes. Des d'un punt de vista comercial, els intercanvis en el marc de la Mediterrània es completaran a mitjan segle XVIII amb activitats destinades a Amèrica. A la pàgina 528 hi ha arbre genealògic de les dues famílies. — J. P. E.

[2498]

Àngel COMALADA I NEGRE, *El reducte foral del Dret Català*, dins «Història Moderna» II, 41-46.

Resumit el contingut del *Decret de Nova Planta* (42-43), l'autor presenta un esquema tant de les noves fonts de dret català en l'època moderna com de les recopilacions jurídiques catalanes del mateix període, i precisa, amb transcripció de fragments, el caràcter destructor de tot el passat (42-44). El Dret privat fou respectat i aquesta institució contribuï de forma decisiva a la configuració sòcio-econòmica de la Catalunya contemporània, cosa ja reconeguda en l'*Exposició que envian a las Corts per impuls propi i per encàrrec de molts propietaris de Catalunya en súplica que es conservi al Principat son Dret Civil Especial*, escrit ja del segle XIX ací resumit. — J. P. E.

[2499]

Jaume AYMAR I RAGOLTA, *Crec en l'Església... «Romana». Origen i controvèrsia històrica sobre l'article novè del Credo*, dins «Història Moderna» II, 393-400.

Partint de la crítica que Joan Francesc Masdeu fa de l'afegit català «romana» en el *Símbol dels apòstols*, assenyalant que no és article de fe i que, per tant, és fruit de pietat excessiva (394-395), l'autor es pregunta d'on procedeix tal apellatiu en el nostre *Símbol* i quan compareix. No es troba en els catecismes coneguts dels segles XVI i XVII, amb l'excepció de l'usat pels monjos del monestir de Sant Feliu de Guíxols, ara a Barcelona, BC, ms. 59 (396-397); el primer llibre imprès en què consta és el Catecisme del bisbe de la Seu d'Urgell, Simeón de Guinda y Apestegui, de 1742, al qual segueixen autors de catecismes (Francesc Baucells, en la *Font mística*; Francesc Orriols en els *Diàlegs de la doctrina cristiana*), però no els bisbes (Rafael Lassala o Francesc Armanyà) (397-398). Les dades posteriors ja pertanyen al segle XIX. — J. P. E.

[2500]

Manuel ARRANZ, *Demanda estatal i activitat econòmica a Catalunya sota els primers borbons (1714-1808)*, dins «Història Moderna» II, 259-265.

La militarització subsegüent al decret de Nova Planta comportà la presència d'una guarnició de més de 200.000 homes en el Principat de Catalunya i la formació d'un poderós sistema defensiu (Figueres, Castellciutat, Cardona, Berga, Hostalric, Roses, Seu Vella de Lleida, Montjuïc i Ciutadella de Barcelona). Barcelona i Catalunya foren utilitzades com a base logística i zona de proveïment d'expedicions militars a terres italianes, provençals, portugueses i nord-americanes. ACA, *Intendència*, 2 és una sèrie que conté més de cent cinquanta contractes relatius a fortificacions i més de dos-cents de relacionats amb forniments específicament militars de la tropa, sense comptar-hi els serveis més genèrics (tragineria, avituallament) (260-261). L'autor enumera els disset contractes relatius a vestuari militar dels anys 1740-1748, que donen la suma de

69.500 uniformes (261-262) i subratlla llur importància quantitativa i qualitativa en el conjunt de l'economia catalana del segle XVIII, ni que només fos pel fet que el treball es ramificava en obradors familiars al marge de les estructures gremials (263). Les característiques del treball en sèrie són comunes al que acabem d'esmentar i als contractes de construccions militars a Catalunya. L'anàlisi més precís de tres empreses constructores entre 1750 i 1780 confirma que hom respecta l'esquema gremial per a la mà d'obra especialitzada (mestres o fadrins d'un ofici) i que en prescindeix quan es tracta d'utilitzar mà d'obra no especialitzada (manobres). — J. P. E. [2501

Lluís ROURA I AULINAS, *Poders i mentalitat: anotacions entorn de la intermediació cultural, a la Catalunya del segle XVIII*, dins «Història Moderna» II, 621-627.

L'estudi no s'estén a tot el segle, ans es limita al moment de la Guerra Gran, els darrers anys del mateix. D'entre les possibles mediacions es fixa en l'exercida per la clerecia, intervenció cercada i exigida pel poder polític en els documents en els quals procura la col·laboració del poble, col·laboració per a l'obtenció de la qual requereix la presència de l'autoritat eclesiàstica com a garantia pública de justícia i d'imparcialitat i com a instrument de difusió i d'explicació de les normes; la clerecia no sols fou transmissora, ans també generadora de missatge cultural-religiós (623), al servei de la trilogia «Déu, Pàtria i Rei». L'autor escull fragments de pastorals dels bisbes de Catalunya (Tomàs de Lorenzana, de Girona; Francesc Armanyà, de Tarragona; Eustaqui d'Azara, de Barcelona) en les quals d'una banda col·laboren en la defensa del reialme però de l'altra no sols reafirmen les prerrogatives de l'Església, ans encara inciten al refús de les idees innovadores, causants de la guerra. En aquest context, l'autor critica aquells que «amb més ingenuïtat que atreviment» «han gosat parlar de "prelats il·lustrats" o dels "prelats filòsofs"» (624). Els escrits relatius a la temàtica de la incitació a la defensa de l'estat espanyol en la Guerra Gran són agrupats en aquells que transmeten les ordres del poder, els que les justifiquen o en fan l'apologia (fulletons diversos, obres commemoratives de victòries o d'aniversaris, oracions fúnebres, elogis i altres escrits publicats en el «Diario de Barcelona» i els més remarcables, els escrits eclesiàstics, especialment les cartes pastorals) (625), i els que tenen per objecte la inculcació i la difusió i que esdevenen garantia per a la implantació moral de les emanacions del poder (626). L'eficàcia intermediària dels escrits és resultat d'alguns elements exposats al final de l'article (626-627). — J. P. E. [2502

Dolors RICART SAMPIETRO, *El model femení a la Catalunya del XVIII a través de les fonts eclesiàstiques*, dins «Història Moderna» II, 629-636.

«Petita reflexió sobre la imatge femenina a la Catalunya del segle XVIII..., resseguint la seva tipologia i abast explicatiu, el seu aprofitament i la clarificació conceptual» (629). Les fonts (totes publicades) són dividides en tres tipus: normatives (Catecismes, Tractats de confessors, Teologies morals), pastorals (sermonaris i cartes pastorals) i d'opinió o monografies. En concret, les fonts normatives utilitzades són Jacint Guàrdia, *Llave de los ordenandos y confesores*, Barcelona 1734 i Francesc Baucells, *Font mística i sagrada*, Barcelona 1703; les pastorals són els *Sermones* de Francesc Armanyà, Tarragona 1796, el *Sermón panegírico-histórico-moral de la Purísima...*, Barcelona 1780 i els *Avisos, que sobre el modo con que deben conducirse con los divorciados dirige a los confesores...* del bisbe de Barcelona, Gabino de Valladares y Mejía, Barcelona 1782; les d'opinió són els llibres de Francesc Garau, *Monarquía del amor de Jesús establecido en el corazón de las señoras*, Barcelona 1701, i d'Antonio Arbiol,

Estragos de la luxuria y sus remedios i *La familia regulada con doctrina de la Sagrada Escritura*, Barcelona 1726 i 1769, respectivament, obres caracteritzades en les pàgines 630-631. Un recull de fragments de les obres esmentades permet a l'autora de dibuixar un esbós de la fesomia femenina basada en la feblesa i les seves conseqüències, com les d'ésser element provocador i seductor o «la inferioritat i arraconament de la dona en tots els ordres de la vida» (632). Com a contrapunt de la feblesa femenina hi ha la figura de la dona forta, la verge Maria (633), col·locada en el pol contrari al d'Eva, per la humilitat; tal model és vàlid per als tres estats de la dona: soltera, casada i vídua (634). L'estat de casada converteix la dona en esposa i porta a dibuixar la seva figura en relació al marit, cap de casa per dret diví i centre de l'existència, al costat del qual la dona només té un rol secundari d'ajudant, malgrat les declaracions teòriques d'igualtat entre els esposos. Des de la seva superioritat, doncs, el marit ha d'ésser compassiu i generós envers l'esposa, aquesta, en canvi, ha d'ésser «callada, sufrida y paciente» (636). La finalitat principal del matrimoni (i, per tant, funció primordial de la dona casada) és la procreació dels fills, però la possible infecunditat (sempre femenina) ha d'ésser ocasió que el marit practiqui la compassió i la generositat envers l'esposa (636). El model català és el general dels països cristians. — J. P. E. [2503]

Elisa BADOSA I COLL, *La indústria rural a Catalunya a finals del segle XVIII*, dins «Història Moderna» I, 345-349.

Una reial cèdula de 1783 obligava els alcaldes a consignar per escrit als successors una informació sobre l'estat de les poblacions. Tals informacions es troben a Simancas, Archivo General, *Gracia y justicia*, lligalls 824 i 825 i, completades amb fragments de Jaume Caresmar, *Geografía de Cataluña*, de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 339, proporcionen a l'autora dades sobre situació econòmica en general i sobre activitats industrials a Camprodon, Puigcerdà, Vielha, Berga, Igualada (exposició enriquida amb quadre sinòptic), Vilafranca del Penedès, Montblanc, Tàrraga, Agramunt i Tortosa. Remarquem la proposta relativa a Vilafranca del Penedès, d'establir una mestressa per a nenes pobres, pagant-la amb les almoines que cada setmana donen les cases més fortes de la població (347). — J. P. E. [2504]

M.ª Antonia CILLERUELO URQUIZA, *Ennoblecimiento de Cataluña en el siglo XVIII (1700-1808)*, dins «Història Moderna» II, 233-241.

L'autora ha comptabilitzat vuit-centes quaranta-tres peticions d'ennobliment adreçades per catalans als reis de la casa de Borbó durant el segle XVIII. Els expedients inclouen moltes dades tant personals com familiars i es troben a Madrid, AHN, *Consejos suprimidos*; *Gracia y justicia de Aragón*; i *Gratiarum Cathalauniae*; a Simancas, Archivo General, *Gracia y justicia*; *Hacienda*; *Hidalguías* (sèrie V); i a Barcelona, ACA, *Reial Audiència*, en sèries diverses. Set-centes vuit de tals peticions desembocaren en resolució favorable i l'autora presenta quatre gràfics relatius a les seixanta nou concessions d'alta i a les sis-centes trenta-nou de petita noblesa (236), de les dues-centes vint-i-set vinculades a organismes de l'administració pública (238) i el quadre general distribuït per regnats i categories (239). — J. P. E. [2505]

Magdalena ANDREU VIDIELLA, *Catalunya i els mercats espanyols al segle XVIII. La casa Ermengol Gener*, dins «Història Moderna» I, 533-544.

Hom ha posat força atenció a estudiar les relacions comercials de Catalunya amb

Amèrica durant el segle XVIII, és, en canvi, desconeguda la relació amb altres terres peninsulars. Aquest aspecte és ací estudiat a base dels llibres majors d'Ermengol Gener i Companyia, ara a Barcelona AHCB. *Fons Comercial*, volums A-1/A-9, que van de 1747 a 1784 (534). La plaça predominant és Cadis, extrem que confirma la preponderància del comerç americà. L'estudi és completat amb sis quadres sinòptics, un mapa i un apèndix. — J. P. E. [2506]

Roberta FERNÁNDEZ DÍAZ, Carlos MARTÍNEZ SHAW, *La gente de mar en la Cataluña del XVIII*, dins «Història Moderna» I, 553-567.

Objectiu de l'estudi és el de «ofrecer un panorama cuantitatiu de los hombres de mar o sus barcos, que nos permita afrontar con garantías el análisis cualitativo de la organización económica del litoral catalán» (553). La base documental són les vuit matrícules del segle XVIII realitzades a Catalunya, conservades a Simancas, Archivo General Sección de Marina, i a Madrid (?), Archivo Museo Don Álvaro Bazán, *Matrículas-Generalidad 1785-1788 i 1795-1799*, la validesa estadística de les quals és ací discutida (553-554). L'evolució del contingent humà matriculat no presenta línies arreu uniformes, però en canvi, el nombre total d'embarcacions puja fins a 1796. Les dedicades a la pesca guanyen quant al nombre, però el tonelatge de les destinades al comerç i al tràfic supera les anteriors gairebé el doble (557). Un darrer apartat treu la mitjana de persones (patró, mariners, minyons) per embarcació (557-558); després venen deu quadres sinòptics de persones, vaixells i relació mitjana persona/vaixell (560-567). — J. P. E. [2507]

Eloy MARTÍN CORRALES, *Dos obstáculos en las relaciones comerciales entre Cataluña y los Países musulmanes en el siglo XVIII: el corso y la peste*, dins «Història Moderna» I, 611-617.

Aplec de notícies entorn de la incidència dels dos fenòmens en l'activitat mercantil catalana durant el segle XVIII. El cors fou una activitat l'augment de la qual obligà a buscar una solució mitjançant el tractat amb el Bei de Tunis de 1791 (617, nota 41). Les queixes dels Gremis de la Mar de Barcelona són conegudes a través de BC, Fulletons Bonsoms 1056 i d'altres com el núm. 1042, *Estado mayor de las embarcaciones más conocidas... que se han apresado por los corsarios argelinos*, d'entorn de 1760 (612-613). Les repercussions de la pesta, freqüent als països àrabs, són conegudes a base de documentació de l'AHCB, *Registre de representacions sèrie VI*, núm. 1 i d'alguns Fulletons Bonsoms, amb la constatació de l'existència d'una pugna entre les raons sanitàries i les mercantils, amb equilibri final favorable a les darreres. — J. P. E. [2508]

Alejandro VARGAS GONZÁLEZ, *Los gitanos en la Cataluña del siglo XVIII. El censo de 1746*, dins «Història Moderna» I, 91-99.

Les notícies sobre gitanos catalans, aplegades en la pàgina 92, són ara enriquides amb les dades d'una font fins ara desconeguda, d'ACA, Reial Audiència, *Papeles de Su Excelencia* 235, on figura, entre vint-i-vuit lligalls, l'*Estado de las Ciudades, Villas y Lugares de este Principado de Cataluña, donde se hallan domicilios de gitanos...*, de 1746, ací resumit per corregiments i poblacions (93-94). L'autor estudia amb especial interès la constitució familiar gitana i les dificultats que davant les autoritats presentava llur forma de clan. — J. P. E. [2509]

Albert COTS I CASTAÑÉ, *Institucions senyoriales i opinió pública a Catalunya entre 1751 i 1808: una aproximació a partir de l'estudi d'alguns conflictes senyorials*, dins «Història Moderna» I, 292-303.

La base de l'estudi és la documentació conservada a l'ACA, *Reial Acord, Expedients*, sèrie explicada en la pàgina 293. L'anàlisi d'uns cinc-cents conflictes condueix l'autor a formular la hipòtesi de treball que l'augment de tals contraposicions a Catalunya en la segona meitat del segle XVIII era més efecte d'un «canvi de mentalitat en un sector de l'opinió pública que féu que cada cop fossin menys acceptades les institucions senyorials» (299) que d'una possible contradicció amb el desenvolupament econòmic i social o amb els interessos d'una classe determinada. En aquest sentit, l'autor creu significativa l'absència de tals conflictes a Reus (299). Tres mapes i dos gràfics completen l'article (300-303). — J. P. E. [2510]

M. Dolors BOSCH CARRERA, *El periodismo del siglo XVIII en Cataluña*, dins «Història Moderna» II, 603-611.

Després d'una introducció exposant i explicant la pobresa de publicacions periòdiques a Barcelona durant el segle XVIII (imposició de la llengua, manca d'universitat, mala perspectiva econòmica), segueix l'apartat destinat a oferir la fitxa de cada periòdic, bo i distingint entre gènere informatiu («Gazeta de Barcelona», «La Gazeta de Gerona»), erudit («El Semanario histórico erudito», «Semanario curioso, histórico, erudito, comercial, público y económico. El Blasón de Cataluña»), instructiu (ultra l'acabat d'esmentar, «Diario evangélico, histórico-político», «Diario de Barcelona», «Correo de Gerona») i de crítica de costums («El Duende especulativo de la vida civil», «Caxón de sastre catalán», «El Pensador matritense»). Els temes més tractats haurien estat la lloança de la virtut i el menyspreu del vici, la crítica a la submissió a la moda, la crítica a la noblesa decadent i a l'educació donada al jove de casa noble, la defensa de la dona, l'apologia i defensa del matrimoni i el cant al triomf de la nova ciència. L'exposició d'aquesta darrera part és il·lustrada amb fragments d'aquells diaris. — J. P. E. [2511]

Jacint CORBELLA, Josep M. CALBET I CAMARASA, *La funció de l'Acadèmia de Medicina en la renaixença científica de Catalunya*, dins «Història Moderna» II, 597-602.

La renaixença científica i tècnica començà en la segona meitat del segle XVII. Signe de tal renaixença són les institucions que sorgeixen: Col·legi de Cirurgia el 1760, Acadèmia mèdico-pràctica el 1770, paral·lelament l'Acadèmia de Ciències i Arts; altres col·legis de medicina foren creats per catalans, com el de Cadis el 1748 per Pere Virgili i el de Madrid (598). Tres eren les funcions de l'Acadèmia de Medicina: reunir els metges de la ciutat, estudiar els problemes més importants de la clínica del seu temps i recordar a l'autoritat perills de la salut pública (598). El principal de l'activitat científica fou aplegat en un volum amb vint-i-nou treballs, publicat l'any 1798, amb predomini dels dedicats a patologia infecciosa, quinze treballs, seguits dels cinc relatius a intoxicacions i dels encara menys nombrosos sobre patologia infecciosa, gestacional, parasitària o traumàtica. L'Acadèmia de Barcelona, doncs, no s'ocupava massa de problemes purament teòrics, sí, en canvi, dels temes més relacionats amb la salut pública, interès confirmat pels premis convocats per la institució. En la línia de relació amb l'autoritat, cal esmentar el dictamen demanat per l'ajuntament sobre les causes de feridures i morts sobtades, redactat el 1781 i imprès el 1784, text que insisteix en la necessitat de practicar autòpsies i assenyalava els perills de la incipient contami-

nació del medi ambient; propugna iniciatives públiques diverses (neteja de carrers, clavegueres, alçades d'edificis, trasllat dels cementiris fora el casc urbà). La darrera part exposa l'obra personal dels acadèmics Francesc Salvà i Campillo, Vicenç Mitjaviila i Fisonell, Francesc Santpons i Roca i Francesc Carbonell i Bravo (600-602). Són trets comuns l'obertura a Europa, l'interès interdisciplinar i la influència política. — J. P. E. [2512]

Àngel MAGARZO I VAQUER, *Desplegament i funcions dels mossos d'esquadra a la segona meitat del segle XVIII*, dins «Història Moderna» II, 267-273.

Recull de notícies aplegades a Barcelona, Arxiu del Cos de Mossos d'esquadra, *Plecs* diversos. L'anàlisi destaca les dades sociològiques com és ara mitjana d'edat i mitjana d'anys de servei l'any 1763, la distribució geogràfica en expansió (onze destacaments el 1763, setze el 1789, escampats per tot Catalunya i no concentrats en les comarques tarragonines), estatut del servei a Barcelona, composició dels destacaments. El 1794 la mitjana d'anys de servei s'havia reduït poc en comparació amb l'any 1763 (de 15'7 a 15 anys) (271). Assenyalam a les pàgines 272-273 la transcripció de la fitxa d'un malfactor. — J. P. E. [2513]

José María OLIVA MELGAR, *Contrabandistas, criollos y mercantilismo español en el siglo XVIII: la resistencia a la Compañía de Barcelona en Santo Domingo*, dins «Pedralbes. Revista d'Història Moderna», 4 (1984), 233-271.

Les pàgines inicials resumeixen antecedents i situació de Santo Domingo, Puerto Rico i La Margarita el 1755, en fundar-se la Companyia de Barcelona (233-242). Segueix la narració dels primers viatges i assentament dels factors de la companyia en aquelles illes (242-247), el resum dels informes sobre els primers resultats, escrits pel governador de Santo Domingo, Manuel de Azlor Urríes (249-251), i per Julián de Arriaga, secretari de Marina i d'Índies, conservats a Sevilla, Archivo General de Indias, *Intendente general*, lligall 2140 (251-253). No foren molt optimistes, però quan la conjuntura semblava millorar, arribà un procés judicial per presumpta pràctica de contraban per part dels factors de la Companyia. Els enantaments del procés a Santo Domingo o a Madrid consten per la documentació de Madrid, AHN, *Consejos suprimidos*, lligall 21058, intitulat *Barcelona. Compañía. Sobre comiso de géneros de ilícito comercio y otras cosas. 1771-1774* (259, nota 59), d'on són transcrits amplis extrems. El plet finalitzà a favor de la companyia i amb la substitució del principal factor, Narcís Subiràs (267-268). — J. P. E. [2514]

Joseph GULSOY, *La història del català neguit*, dins «Misc. Bohigas III», 5-10.

La paraula compareix en els diccionaris del segle xvii (Pere Torra, J. Lacavalleria). Bernat Fenollar, en acabar el segle xv, havia assenyalat que «niguitós» era mot grosser i pagesívol que anava substituint «iniquitós»; la paraula prendria a València la forma de «niquitós», en d'altres bandes la de «neguitós», i sota aquesta paraula, la significació d'«el qui es neguiteja o té neguit». A partir de la forma adjectiva darrera-ment esmentada, «la derivació d'un substantiu *neguit* devia seguir com a cosa ben natural» (9). — J. P. E. [2515]

Emili CASANOVA, *Sobre la moció del sufix -ISTE/-ISTA*, dins «Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura», LX (1984), 259-267.

Article de tesi, formulada per l'autor amb les paraules següents: «... no hi ha cap raó de cap tipus que faça no acceptable el sufix *-iste* en català normatiu...» (265). En la part expositiva, Casanova presenta un recompte d'autors i de llurs solucions en el punt tractat, des del segle XIII (261-262) i, més en general, en el de mots acabats en *-a* (263). — J. P. E. [2516]

Emili CASANOVA, *Sobre la construcció prepositiva $N + P_1 + C + P_2 + T$ en català antic*, dins «Misc. Badia i Margarit» 1, 43-63.

L'estudi es proposa dos objectius: donar a conèixer l'existència d'un tret característic del llenguatge administratiu català, usual de mitjan XIV a darreries del XVIII i explicar per què no va triomfar aquesta construcció en la llengua literària col·loquial. L'autor aplega exemples d'aquest ús en textos antics en les pàgines 44-50 i aplega a la conclusió que «de casos amb dues preposicions àtones, siga unides amb conjunció copulativa, siga per disjuntiva, sols se'n presenten en textos de tipus jurídic-administratiu... i que, en canvi, en obres literàries sols apareixen casos de coordinació de preposicions tòniques...» i que «aquesta construcció és en català un llatíisme sintàctic, que s'hi introduí a mitjan segle XIV... època de l'inici de la llatinització de la cancelleria» reial, sots Pere el Cerimoniós (53). A la pàgina 57, nota 14, trobem mostra de casos paral·lels amb dos adverbis, dos interrogatius o altres. — J. P. E. [2517]

II. ESTUDIS DE REFERÈNCIA LOCAL

Pilar GARCÍA ANDREU, Carmen LAUNER LAHOZ, Lluís MARTÍNEZ DÍAZ, Catalina MANUEL HOMAR, *Comportamientos demográficos en torno a la fecundidad en la Abbrera del siglo XVII*, dins «Història Moderna» I, 101-109.

Estudi d'aspectes diversos relacionats amb la natalitat, entre 1602 i 1715, a base dels respectius registres de les sèries de *Matrimonis*, *Baptismes* i *Defuncions* de l'Arxiu Parroquial d'Abbrera. L'estudi és enriquit amb quatre gràfics. — J. P. E. [2518]

Abelardo HERRERO ALONSO, *Toponimia premusulmana de Alicante a través de la documentación medieval*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 3 (1984), 7-56.

Estudi històric-filològic de més de vint topònims d'altres tantes poblacions alantines, distingint entre els que ja són documentats en autors clàssics i els que no ho són. Per a tots, l'autor aplega documentació d'època medieval i moderna, també inèdita, dels diversos arxius on és coneguda. El primer grup conté estudis sobre Alacant (8-12), Ares (del Bosc) (12-14), Asp (14-16), Calp (17-19), Cocentaina (20-23), Dénia (23-25), Elx (25-29), Elda (29-31) i Oriola (31-34). El segon grup és dividit en topònims vinculats a les llengües mediterrànies, com és ara Ibi (35-37), Tibi (37-38), Llíber (38-39), Xaló (39-41); topònims vinculats a la llengua èuskara, com són Ondara (41-43), Onil (43-44) i Segrià (44-45); topònims on és present el sufix *-en*, *-ena*, *-ana*, tal com en Crevillent (45-47), Parcent (47-48), Perputxent (48), Villena (49-50), Mil·lena (Billeneta o Billena) de Travadell (50-51), Tàrbena (51-52 i Gaianes (52-54); i en topònims d'origen llatí, que són Saix (54-55) i Xixona (55-56). — J. P. E. [2519]

A. RAMOS HIDALGO, *Desarrollo urbano de Alicante: la vila nova medieval*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 3 (1984), 277-287.

Alacant hauria viscut durant l'Edat Mitjana un «importante proceso fundacional urbano» (277). Al final de la dominació musulmana i en l'època de sobirania castellana era una petita ciutat portuària (280) però tant el *Llibre dels fets* de Jaume I com la *Crònica* de Ramon Muntaner ens permeten d'assistir a l'ampliació de la ciutat en la vila nova, on hauria viscut el nou contingent poblador, mentre els musulmans s'haurien anat concentrant en la vila vella. La vila nova es configurà com les ciutats valencianes de nova creació, configuració que és resseguida en allò que fa als carrers principals i als murs en les darreres pàgines de l'article, on també es pot trobar un quadre sinòptic del creixement demogràfic entre 1373 i 1499. La referència als murs en la segona meitat del segle XIV (Guerra dels dos Peres) remet a un fons inèdit, de València, ARV, *Reial patrimoni, Mestre racional*, reg. 1543 (280 i 282). — J. P. E.

[2520]

Ramón FERRER NAVARRO, *Repoblación de tierras alicantinas por Jaime I*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 2 (1983), 33-48.

L'any 1248 hauria canviat la política de Jaume I envers la població musulmana del Regne de València. La sublevació d'Al-Azqar l'hauria feta passar dels principis de convivència als de l'expulsió. Per això, els anys 1248-1249 són dels més actius en la concessió de donacions a repobladors cristians i és més interessant de conèixer les de les comarques del sud, car és allí on la revolta fou més poderosa. L'autor, en conseqüència, esbrina les donacions del *Llibre del repartiment* a la Serrania d'Alcoi, el Marquesat de Dénia, la Vall de Pego i la Marina. La suma total arriba a set cents vuitanta-vuit (tres-cents setanta-set a Alcoi, tretze a Dénia, setanta-nou a Pego i tres cents vint-i-nou a la Marina), xifra relativament important (35). Els beneficiaris de les donacions foren, en general, gent del poble menut, capacitada per a les armes (38). Els béns distribuïts són terres (39-40) i cases (42) i és particularment interessant la relació entre les dues menes de donacions, car les de cases semblen respondre a les famílies realment assentades de nou (44, taula de relació); en total, són 10.052 hectàries de terra i 341 cases (46). Les donacions comportaren un canvi social: la minoria rica es pogué succeir una a l'altra però si l'estructura àrab en el poble menut era col·lectiva, les donacions del rei conqueridor són personals o familiars. Element de difícil explicació és el fet que simultàniament continuaven les donacions en les parts central i septentrional del regne àdhuc en condicions més avantatjoses que les ofertes als repobladors del sud, que, sembla, tenien més perills. — J. P. E.

[2521]

Juan Manuel DEL ESTAL, *Extrema escasez de pan en Alicante: el año 1333*, dins «Anales de la Universidad de Alicante. Historia Medieval», 2 (1983), 49-62.

«El mal any primer» coincidí i resultà agravat per les hostilitats entre la corona catalano-aragonesa i la república de Gènova d'una banda i amb el regne musulmà de Granada, de l'altra (52). L'autor presenta i exposa el contingut de quatre documents de la cancelleria de l'Infant Pere, futur Cerimoniós, procedents d'ACA, *Canc.*, reg. 506, dos dels quals, els darrers, confirmen les mesures prohibint la treta de vitualles, i els dos primers fent excepció a favor d'Alacant per a una partida de tres-cents cafços de gra procedent d'Alzira. El text dels quatre documents, amb els respectius regests i notes, ocupa les pàgines 58-62. — J. P. E.

[2522]